

گورنگاره‌ها

دکتر سیداسدالله طیب‌زاده

عضو هیأت علمی گروه هنر دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

سرشناسه	: طبیب‌زاده، اسدالله، ۱۳۳۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: گورنگاره‌ها/ سیداسدالله طبیب‌زاده.
مشخصات نشر	: تهران: نو شناخت، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری	: ۱۴۸ ص. : مصور.
شابک	: 978-964-8366-86-0
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۱۴۱] - ۱۴۳.
موضوع	: گورنیشته‌ها -- ایران Epitaphs -- Iran گورنیشته‌ها -- ایران -- تاریخ Epitaphs -- Iran -- History گورنیشته‌های اسلامی Islamic epitaphs گورنیشته‌های اسلامی -- ایران Islamic epitaphs -- Iran سنگ‌نگاره‌ها -- ایران Petroglyphs -- Iran
رده‌بندی کنگره	: NB۷۴۳
رده‌بندی دیویی	: ۷۳۹/۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۹۴۴۲۵۸۱
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیپا

گورنگاره‌ها

دکتر سیداسدالله طبیب‌زاده

عضو هیأت علمی گروه هنر دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

صفحه‌آرا: لعیا هاشمی اقدم

طراح: دکتر سیداسدالله طبیب‌زاده

ناشر: انتشارات نو شناخت

چاپ نخست: پاییز ۱۴۰۲

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

قیمت: ۱۵۰,۰۰۰ تومان

حق چاپ و نشر محفوظ است.

انتشارات نو شناخت

۰۹۲۲۱۵۰۸۷۳۴

www.noshanakht.com

info@noshanakht.com

فهرست مطالب

عنوان صفحه

ستایش	۹
سرآغاز	۱۱

فصل اول: انگیزه تدفین

اعتقاد به زندگی پس از مرگ	۱۹
دلمن ها	۲۴

فصل دوم: تمدن مصر

فصل سوم: تمدن کرت، یونان و اتروسک

۱) تمدن کرت	۴۱
۲) تمدن یونان	۴۲
۳) تمدن اتروسک	۴۴

فصل چهارم: مسیحیان

فصل پنجم: سکاها، مادها، هخامنشیان و ساسانیان

سکاها	۵۷
مادها	۶۰
هخامنشیان	۶۲
ساسانیان	۶۳
گورستان ریجاب	۷۸
قبرستان شاه بداغ	۷۸
گورستان خالدنبی	۸۱
گورستان شادباد مشایخ (پینه شلوار)	۹۵

فصل ششم: ظهور اسلام

۱۰۵	مقابر بعد از اسلام
۱۰۷	بناهای آرامگاهی
۱۰۷	۱. آرامگاه‌های منفرد
۱۰۸	۲. آرامگاه فردوسی
۱۰۸	۳. آرامگاه خیام
۱۰۹	۴. آرامگاه کمال‌الملک
۱۰۹	۵. آرامگاه حافظ
۱۱۰	۶. آرامگاه بوعلی سینا
۱۱۱	۷. امام‌زاده‌ها
۱۱۱	۸. بقعه‌ها
۱۱۲	مجموعه‌های آرامگاهی
۱۱۲	۱. آستان قدس رضوی
۱۱۳	مقابر بعد از اسلام
۱۱۶	پیکره‌های حیوانی

فصل هفتم: مقابر در عشایر، شهرها و روستاها

۱۲۱	مقابر عشایر
۱۲۳	مقابر شهرها
۱۲۷	مقابر روستایی
۱۳۳	سرانجام سخن
۱۴۱	مآخذ فارسی

سرآغاز

سخن را از آنجا می‌آغازم که پندار بشر را از دورترین دوران در مورد حیات و دنیای بعد از حیات می‌نمایاند. داستان مرگ در سفر به طول و عرض تاریخ، در قرون گذشته واقعیت‌گریزناپذیری است که همواره انسان بدان اندشیده. انگاره‌های چونان آب حیات و رویین‌تان، پیل تن بازتاب این آرزوی دیرینه بشرند.

از آغازین ایام خلقت، مرگ روی دیگر سکه تولد بوده و هست، ردپای آن را در علوم مختلف می‌توان یافت. قبل از آنگاه که برای شکار گاو وحشی تصویر او را بر دیواره غارها می‌کشید، تا آن زمان که پی به نیروهای طبیعی ورای قدرت خویش برد، و بروز این نیروها در نحوه تفکر و تصویر و تجسم آن در تمدن‌های عمده جهان ورق خورد. مصریان باستان چونان به تداوم حیات پس از مرگ معتقد بودند که آرامگاه فراعنه یا اهرام را به مراتب با شکوه‌مندتر و ماندگارتر از کاخ‌ها می‌ساختند و جسد مومیایی

مردگان را با غذا، لباس و زیورآلات در تابوت می‌گذاشتند. آنگاه که برای رضایت روح متوفی تمامی خدم و حشمش را با وی دفن کردند، با آن امید که روزگاری برخیزد. آنانی که برای زندگی کوتاه در این جهان، خانه‌های گلین می‌ساختند و برای زندگی جاودان مقبره‌ها را با سنگ. سومریان و چینیان که بعد از مرگ شاهان علاوه بر دفن تمامی کنیزان و غلامان و وسایل مورد نیازش در آن جهان، نذورات نیز با وی بخاک می‌سپرده‌اند، انزوریایها و دیگر اقوامی که مردگان را به خارج از شهرها می‌بردند و برای مردگان شهرهای ساختند. و بازخواهم گفت که چگونه مصریان، سومریان، چینیان و اتروسک‌ها برای رضایت روح متوفی نه فقط به قربانی کردن بندگان و مقابر پرداختند، بل که بر دیواره‌های مقابر نقوشی را نقاشی و حجاری کردند و شمایل‌های بی‌شماری را ساختند و پرداختند، و بجای قربانی کردن، مراسم را در نقوش بنمایش درآوردند. از سکاها خواهم گفت آنگاه که در ماورا، قفقاز مراسم تدفین را خونین بجای می‌آوردند و ادامه آن بعد از ورود به ایران و حتی تداوم آن در میان شاهان ایرانی، از اژه‌ای‌ها به عنوان اقوامی که با الهام از تمدن‌های پیشین فرهنگی نو را بنیاد نهادند، و یونان بنام تمدنی عظیم در طول و عرض تاریخ از اعتقادات آنهایی سخن خواهم گفت که برای حلول مجدد روح مجسمه‌هایی درون گورها گذاردند، که به طبیعت واقع نزدیک بود و برآستی جانشین حقیقی متوفی درون گورها بودند. و از آنانی خواهم گفت که با آذین و رنگین کردن محیط گور سعی در نگهداری زوج در آنجا داشتند. از

آن‌زمانی که در زیویه و حسنلو بجای دفن اسب اثری از آن را در گور نهادند. قبل از ادامه بحث در ایران و رساندن آن به سرانجامی روشن نگاهی گذرا به نقوش مقابر مسیحیان اولیه و تصاویر مخفی‌گاه‌های شهدای آنها و تاثیر آنان بر اروپائیان مهاجر به آمریکا را مروری خواهم کرد. از سکاها آگاه که وارد ایران شدند. و تأثیر اینان بر اقوام ماد و پیشرفت بشر در تمدن و قرار دادن نقش اشیاء درون مقابر در حسنلو و دیگر نقاط بر دیواره‌های مقابر مادی.

کلامی چند از آغاز مرموز دین مزداپرستی و زردشتی و بروز آن در دوران پیش از هخامنشی تا هخامنشی و بعده رسم ساختن آرامگاه‌ها و نقش کردن دیواره‌های آنها در دامنه کوه‌های پایتخت داریوش و اطراف آن و تأثیر رسوم این نقوش در آثار پادشاهان ساسانی و رواج آن بر استوذهای آن زمان، ظهور اسلام و اضمحلال دولت ساسانی و بقایای آثار هنر آنان در بناها و مقابر مسلمانان و مسلمانان ایران.

گفتن از سامانیان مسلمان، بعنوان ادامه‌دهندگان هنر ساسانی، بررسی نقوش مقابر در سده‌های اول هجرت و ظهور خط کوفی بر سنگ‌های مقبره‌ای، دست یافتن به انگیزه بست فرار دادن پیکره‌های حیوانی بر مقابر سرداران و دلیران در بعد از اسلام، تأثیر معماری محرابه و کتیبه‌های محرابه‌های مساجد بر واحدهای سنگ قبر فضلا و علما پدیدار گشتن بافت جدید اقتصادی و اجتماعی چند صده اخیر در ایران و طبقاتی شدن گورستان‌های شهرها، عشایر و روستاها. تأثیر نقاشی‌های

پرده‌ای قاجاری بر نقاشی دیواره‌های مقابر و بقاء و سنگ قبرها از دیگر موضوعاتی است که بدان می‌پردازیم.

بررسی ساختار و نقوش سنگ مقابر اقلیت‌های مذهبی و یا افراد و گروه‌های غیرایرانی در ایران، موضوع دیگری است که ریشه‌یابی و سیر تاریخی تحولات هر نقش، تأثیرپذیری آنها از تمدن‌ها، فرهنگ‌ها و مذاهب دیگر جهان، تأثیر ادیان مختلف در ایران بر یکدیگر، و در نتیجه بروز آن در مقابر و نقوش آنها، بوجود تحقیقاتی که نموده‌ام و با جمع‌آوری که از زحمات عزیزانی چند، که در این راه کوشش کرده‌اند بعمل آورده‌ام، بدلیل محدودیت امکانات، موضوع، زمان، و نیاز این فصل از تحصیل، در ظرف این چند کلام نمی‌گنجد و خود مقوله‌ایست که رساله‌ای را دربر می‌گیرد، با آن امید که در فردای نه چندان دور و با پیوستن نیروهای جوانتر به خیل این تلاش بر او بازگردیم و امروز را کامل کنیم. و در آخر به توضیح و مقایسه‌ای از سنگ‌های چند گورستان در فارس و تهران خواهم پرداخت.

پیش از آغاز از راهنمائی‌های بی دریغ و بسیار استادانه و بدیع استاد مرتضی ممیز (روحش شاد)، تشکر و قدردانی می‌کنم و از آقایان افشار و کشاورزی و دست پاک و مهندس سید علی اکبر موسوی و استاد دکتر فخری دانشپور عزیز و بزرگوار و خانم‌ها فرنوش شهامتدار بخاطر راهنمائی‌ها و کمک‌هایی که در ترجمه و تهیه متن نموده‌اند، و آقایان استاد داود مظفری، استاد کامبیز مومن خانی و استاد دکتر طاهر شیخ‌الحکما به پاس مددی که در پدید آمدن این مجموعه و تهیه عکس‌ها کرده‌اند سپاس و

سرآغاز

قدردانی می‌نمایم. در خاتمه از مدیریت محترم و دست‌اندرکاران محترم نشر نوشناخت که زحمت چاپ و نشر این کتاب را برعهده گرفتند، قدردانی و سپاسگزاری می‌کنم.

سیداسدالله طیب‌زاده

پاییز ۱۴۰۲

www.ketab.ir